

Dr Dušan Janjić

Koordinator Foruma za etničke odnose, i
Viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka, Beograd

Nove tenzije i pozicije za pregovoranje o Kosovu

Februar 2003 godine je doneo mnoge uznemirujuće događaje kad su u pitanju Kosovo, regionalne stabilnost i naročito budućnost Makedonije.

Najopštije moglo bi se reći sledeće:

- Albanski pokret je u ušao u novu fazu koju sami Albanci označavaju kao fazu bobes za ostvarivanje nezavisnosti Kosova odnosno fazu konačnog statusa.
- Medjunarodno civilno prisustvo na Kosovu je u krizi, a mandat Mihajl Štajnera je označen neuspehom u primenu Rezolucije 1244 i Ustavnog okvira za Kosovo:
- Vodje srpska zajednice na Kosovu, u strahu da će nezavisnost Kosova biti priznata bez njihovog učešća i to do kraja ove, 2003 godine, vuku sve nervoznije i rizičnije poteze koji se svode na podelu Kosova po etničkim linijama.
- Vlast u Beogradu je slaba, a političko vodjstvo medjusobno podeljeno, te pitanje Kosova postaje jedno od važnih pitanja za medjusobne političke obračune. U tome perdnjači Premijer Srbije Zoran Djindjić.

Jug Srbije posebno Bujanovac ima osobene karakteristike ali je deo i ove priče, a izvesno je da će i ubuduće pratiti događaje na Kosovu i u Beogradu.

Politička nervoza medju Albancima i na čitvom Kosovu je počela novembra 2002 godine kada je počelo umnožavanje znakova da su Albanci nezadovoljni UNMIKO-om. Ovo nezadovoljstvo se može porediti sa nezadovoljstvom kolonijalnog naroda kolonizatorom kako Albanci vide UNMIK i Štajnera. Otuda su uobičajene sledeće rečenice: Oni (predstavnici medjunarodne zajednice) nisu tu zbog nas već zbog njih samih! Kad se donose odluke oni nas pitaju reda radi, ali odluke donese sami, iza naših leđa, a nas primoravaju da ih prmenjujemo!

Ovo nezadovoljstvo se argumentuje katastrofalnom ekonomskom situacijom, nefunkcionisanjem privrede, odsustvom stimulatvinih mera za razvoj poljoprivrede, sporom privatizacijom, niskim platama (prosek je ispod 100 EUR mesečno) i penzijama od kojih je većina oko 28 EUR mesečno. Izuzetno je visok stepen kriminalizacije društva u čemu prednjače reketiranje, trgovina drogom i ljudima, falsifikovanje i šverc cigareta i naravno korupcija. U korupciju su uključeni i pojedini pripadnici medjunarodnih policijskih i vojnih snaga kao i brojne birokrate. Postoje brojne naoružane albanske grupe koje se mimo Kosovskih policijskih snaga i Zaštitnog korpusa Kosova obučavaju za izvodjenje terorističkih i gerilskih akcija. U poslednje vreme medijski je najprisutnija Albanska nacionalna armija (ANA). Medjutim, u svesti gradjana Kosova i u političkom životu Albanaca prisutna je ideja obnavljanja Oslobodilačke vojske Kosova u širem sastavu nego što je ANA.

Političko vodjstvo Albanaca je medjusobno podeljeno i sukobljeno, a političke podele se često dovode do ubistva plitičkih protivnika. O ovome svedoče i sledeći podaci: Albanci koji su uhapšeni i predati sudu u Hagu su optuženi ne samo za ubistvo srpskih već i albanskih

civila, i tokom januara – februara 2003 ubijeno je 28 Rugovinih političkih saradnika i sledbenika.

Glavno političko sukobljavanje odvija se između Rugove, koji pokazuje sve više znakova slabosti i poptuno odsustvo inicijative i Tačija, koji pored političke energije, upornosti i dobre organizovanosti svojih sledbenika kao i jakih ekonomskih uporišta na Kosovu i u albanskoj dijaspori, sve više, postaje miljenik pojedinih međunarodnih krugova. Tako je, na primer, i Premijer Srbije nastojao da mu se približi i da s njim započne razgovore o budućim odnosima Prištine i Beograda. U tome svog udela ima i činjenica da je Premijer Kosova Redžepi član Tačijeve partije, ali i činjenica da se, sve više, potiskuje onaj deo negativnog imidža Tačija koji podseća na njegovu povezanost s kriminalom i oružanim nasiljem. Ramuš Haradinaj, vođa Alijanse za budućnost Kosova, po svemu sudeći, ima najmanje izgleda za politički uspeh i najviše izgleda za susretanje s raznim sudovima. Međutim, njegova partija je još uvek aktivan politički činilac, a njegovi ljudi učestvuju, posebno u Peći, u direktnim, čak i oružanim obračunima s političkim i “poslovnim“ protivnicima.

Albanske političke stranke i vodjstvo su obeležile početak Nove, 2003 godine željama da Kosovo postane nezavisno. Sam Rugova, Predsednik Kosova je, u prisustvu predstavnika međunarodne zajednice, otvorio *Kuću nezavisnosti*.

Albanski ekstremisti su najavili i započeli pripreme za masovne demonstracije na čitavom “albanskom etničkom prostoru”, naravno bez Albanije. Ove demonstracije su započele januara u Peći i okolnim mestima, ali su se proširile, posle dva hapšenja proširile na Kosovo. Prvo hapšenje izvele su policijske snage Srbije koje su u opštini Bujanovac uhapsile nekoliko Albanaca zbog posedovanja oružja i uključenosti u organizovani kriminal, a i zbog povezanosti s ANA. Tom prilikom, podpredsednik Vlade Srbije i Predsednik Koordinacionog tela za Jug Srbije Nebojša Čović je uhapšene najpre okvalifikovao kao teroriste, a kasnije kao kriminalce. Međutim, prva kvalifikacija je poslužila za političku mobilizaciju Albanaca Bujanovca i Preševa za demonstracije sa porukom *Mi nismo teroristi!* S obzirom da je Miloševićem režim zloupotrebljavao termin terorista maltene za svakog politički aktivnijeg Albanaca kao i da Albanci vide pripadnike OVK kao nacionalne borce i heroje, a Srbi sve pripadnike OVK kao teroriste ova parola se pokazala vrlo efikasna. Pri tome nije nametala nikakve moralne dileme, koje bi se možda javile ako bi se demonstriralo za kriminalce. Na Jugu Srbije rodjena je i druga parola koja se takodje proširila na Kosovo. To je: Sloboda oslobodiocima! Još je jedan zajednički element svih albanskih demonstracija: nošenje zastave US na čelu poverke uz mnoštvo albanskih zastava! Taj detalj trebalo bi da demonstrira nezadovoljstvo s EU i distancu prema Štajneru, ali i svest da se politički zloupotrebljava okupiranost US Irakom, te nameru da se, putem simbola, političko i bezbednosno destabilizovanje Kosova ne predstavi kao antiameričko. Odnosno olakšano je američkim medijima da ove proteste odvoje od islamskog antiamerikanizma. To je važno američkoj javnosti i samim Albancima s obzirom da je većina Albanaca islamske vere. Naravno, postoji oprez međunarodnih predstavnika na Kosovu s obzirom da su mnogi albanski borci bili angažovani u Bosni, a i trenirani, 1996. i 1997. godine, u severnoj Albaniji, od strane sledbenika Al Quaida.

S padom Miloševića pred albanskim vodjama je zadatak odredjivanja nove strategije. U poslednjoj deceniji albanski pokret je izvor svoga identiteta pre svega imao u otporu Miloševićevom režimu. Sada taj izvor ne postoji! Ali, nove strategije nema. Jedan od razloga za to je da većina Albanaca želi demokratiju, ali više od demokratije želi nezavisnost Kosova. No, činjenica je da većina u međunarodnoj zajednici, na Balkanu i naravno Beograd ne podržavaju ostvarenje te želje. Oni koji i prihvataju nezavisnost Kosova uza uzvrat, poput

Djinjdica, zahtevaju teritorijalne promene odnosno razgraničenje. Zato je veliko iskušenje i odgovornost albanskih vodja da ovaj problem razreše uključujući i mogućnost odlaganja, za izvesno vreme, nezavisnosti. Prvi prioritet za Albance, a i za predstavnike međunarodne zajednice na Kosovu, poput Štajnera, je da zveckanje oružjem raznih AKSh i političkog pritiska kakav je Zajedničke izjave većine u Kosovskom parlamentu o nezavisnosti, zamene prekidom kršenja ljudskih prava Srba, da se utvdi istinu i odgovornost za one koji su ubijali, proterivali ili kidnapovali. Dakle, valjajlo bi da albanska strana razmisli o formuli: *Konačni status za mir i demokratiju!* Medjutim, za sada nema, ozbiljnijih znakova da albanske vodje prihvataju ovakav politički stav i rizik. Naime, oni nastavljaju svoje aktivnos u okviru gesla: *Nezavisnost, potpuna i odmah!*

Vrhunac akitvnosti albanskih vodja na promociji 2003 kao Godine nazvaisnosti predstavlja inicijativa da se u Skupštini Kosova donese *Deklaracija o nezavinsoti Kosova*. Do sada ovu inicijativu su prihvatile sve albanske političke grupe kao i poslanička grupa ostalih manjina (bez srpske). Za sada je ova inicijativa prihvaćena, na februraskim sednicama Predsedništva i Skupštine Kosova kao *Zajednička izjava*, koja je, zapravo, ponovila osnovne satavove *Deklaracije o nezavisnosti Kosova*, a to su: odbacivanje *Ustavne povolje Srbije i Crne Gore* i nepriznavanje njenog odredjena Kosova kao dela Srbije; pozivanje na pravo kolonijalnih naroda na izgradnju države i proglašenje državne nezavisnosti Kosova kao kontinuiteta borbe Albanaca u čemu se NATO intervencija opisuje kao saradnja na oslobodjenju Kosova od srpske dominacije. Skupština je pozvala sve tela privremene samouprave Kosova kao i sve političke faktora Kosova da podrže *Deklaraciju* i da donesu svoju planove za delovanje na ostvarivanju nezavisnosti Kosova. U najnovijim masovnim demonstracijama se kristališe ideja skupljanja milion potpisa gradjana i uvernje da će Savet Bezbednosti UN suočen s tim materijalnim dokazom o volju Albanaca za državnom nezvisnošću i priznati istu. Nema sumnje da će Albanci skupiti miliona poziva i da će ih snažno podržati albanska dijaspora i lobisti širom EU i u US. To zanči da će nastati i veliki izazov za SB UN.

Nema sumnje da od odlaska Štajnera UNMIK nije uspeo da održi relativno visoke zahteve koji su postavljeni uspehom Hekerupa da se usvoji *Ustvani okvir za privremenu samoupravu Kosova*, a i da se organizuju opšti izbori za tela Kosova u kojima su učestvovali i Srbi. Više je razloga za to: najpre, pogoršavanje ekonomske situacije i odsustvo novca ali i uslova za investiranje. Zatim tu su i ukupno slabljenje interesa međjunardoe zajednice pa i samog SBUN za Kosovo (što se vidi i iz toga da sam SB UN ne insistria na primeni svojih stavova iz proleća 2002 kada je zahetavano i podržano da se izvrši decentralizacije vlasti, da bi njegova misija, koja je u jesen posetila Kosovo i Beograd, bila u niskom sazivu a i u svom izveštaju potpuno prenebregla nesprovođenje decentralizacije; Naravno, svoj uticaj ima i logika prebrojne međjunarodne birokartije čji je naglašen interes da, sa što manje rizika i što većim novcem, provedu kosovske mandate i da predju na nove, još bolje rangirane i plaćene, "vruće tačke". Na primer, ovih dana, oni koji se već nisu dočepali Azerbejdžana ili Avganistana, spremaju svoje kofere za put u Irak. Nesmunjivo da je u vrhu razloga za nesupeh UNMIK-a sam Štajner i njegovo delovanje. Može se reći da ga je to rezultat njegove prevelike ambicije ali i izuztena atoritarnost. Naime, Štajner je čitavu svoju misiju presonalizovao i postavio se kao da od njega sve počinje i s nim se završava. To se vidi iz sledećih podataka: Štajnerovi čuveni *Bunch Marks* postavljaju neralno visoke zahteve i kratke rokove. Pri tome nema jasnih kriterija za vrednovanje porgresa kao ni jasno određenih nosilaca. Čitava njihova filozofija je iskazana, tokom leta 2002 godine, u njegovom predovanju na *Berlinskom Slobodnom Univerzitetu* u kome je Štajner najnoviju istoriju Kosova podeli u tri period: prvi, period NATO intervencije i Kušenera, kao period odklanjanja kršenja ljudskih prava Albanaca (indikativno je da se uopšte ne spominju prava Srba i drugih zajendica koji su, inače, upravo u

tom periodu masovno proterani sa Kosova); drugi je period uspostavljanja insitucija privremene samouprave Kosova; treći period, ove istorije, počinje s Štajnerovim dolaskom i trebalo bi da je u znaku jačanja privremenih insitucija odnosno prenosa vlasti na njih i da završi, krajem 2003, zamenom UNMIK s EUMIK. Sam Štajner kaže da je njegova “mantra” standardi pre statusa, a u suštini on podgreva pitanje statusa. EUMIK je novi i drugačiji status nego protektorat UN. To je zapravo realizacija ideje o uslovljenoj nezavisnosti. U prilog ovog zaključka govore i činjenice da su među najbližim njegovim saradnici i eksperti bliski Ahtisariju i drugim članovima Privremene krizne grupe za Kosovo koja je promovisala ovu ideju. U prilog ovog zaključka govori i nastojanje Štajnera, da, izvan okvira Rezolucije 1244 uspostavi direktne međunarodne odnose Prištine i Albanije, kad je u Tirani prisustvovala promeni *Kosovskog informativnog centra* u *UNMIK informativni centar* ili mini ambasadu, kada je bez znanja Beograda otvario novi granični prelaz prema Albaniji, odnosno kada je pokrenuo inicijativu, u Ljubljani, da Slovenije pomogne u vodjenju Kosova kroz Proces stabilizacije i asocijacije s EU. Tokom leta – jeseni 2002, Štajner je za direktno uključivanje Kosova u saradnju s evropskim insitucijama dobijao poruke podrške iz Brisela uključujući i izjave samog Solane. U tom pravcu ide i to što je bez ikakvog vidljivog valjanog razloga ili obazlažnje svoju neposrednu obavezu da radi na konceptu decentralizacije Kosova preneo na Savet Evrope.

Uostalom Štajnerov odnos prema obavezi decentralizacije vlasti na Kosovu ponajbolje govori o njegovom političkom i moralnom kredu. Kada je početkom 2002 godine dogovoreno, a od Saveta Bezbednosti ohrabreno, da se započne process decentralizacije i pojačavanja instrumenata manjinske zaštite, kada je postojala politička saglasnost i Albanaca i Srba, a Beograd odnosno Koordinacioni centar za KiM izradio svoj strateške papire i implementacione dokumenta (tzv. Čovićev plan), Štajner nije uradio ništa da njegova administracija ili neko od tela privremene samouprave na Kosovu načini svoj koncept i da zapčne razgovori o decentralizaciji. Umesto toga Štajner je kasnio sa izjašnjavanjem o predlogu Beograda. Tokom maja i juna stizale su najave da će se uspostaviti saradnja eskeperata i da će biti razmatran iz predlog Beograda, da bi neposredno pred lokalne izbore Štajner izašao u javnost sa svojih *Sedam tačaka o Mitrovici* koje su bile surogat koncepta, a u suštini zamena teme, jer se samo dve tačke odnose na pitanja decentralizacije. Naime, Štajner je poseban slučaj podeljenog grada Mitrovice nametnut kao opšte pravilo za decentralizaciju, a kao preduslov postavio tzv. masovni izlazak Srba na lokalne izbore. Time je već iz okvira delovanja izuzeo lokalne zajednice s većinskim albanskim stanovništvom kao i srpske enklave, a približio se stalnim albanskim zahtevima za integraciju severa Kosova u Kosovo. Postalo je jasno da nema ništa od obećanja da će pre lokalnih izbora započeti proces decentralizacije ili barem razgovori o tome. Po svemu što se dešavalo na terenu i po Štajnerovom ponašanju postalo je jasno da mu odgovara da Srbi ne izađu na izbore ili da izađu “ selektivno“, jer mu to omogućava pritisak na Beograd i povećava izgleda da, umesto decentralizacije, uspostavi UN MIK administracije i na severni deo Kosova gde je postojala tzv. paralelna lokalna vlasti koju je instalirao Milošević, u drugoj polovini 1999 godine. Srbi su uz podršku Beograda, i uz natezanje s Štajnerom, da da bilo kakve javne garancije da će biti decentralizacije vlasti, što je on učinio pet dana pre izbora u izjavi za štampu, ipak izašli na lokalne izbore. Tzv. bojkot izbora je organizovan tamo gde je Štajneru najviše i odgovoralo, u severnoj Mitrovici. Dan - danas nije javno razjašnjeno ko je, pored srpskih vodja iz ovog grada, još učestvovao u organizovanju ovog bojkota. No, izvesno je da je taj bojkot omogućio Štajneru da postigne jedan od retkih uspeh u svom mandatu. Naime, on je proširio UN MIK administraciju i na severni deo grada. Lokalni izbori u drugim opštinama su sami po sebi, a zbog učešća Srba, uključili ove lokalne uprave u sistem privremene samouprave. Najnovije informacije su da, umesto prenosa vlasti na niže nivoe, Štajner planira uspostavljanje neke

vrste lokalnih i regionalnih protektora koji bi trebalo da štite prava manjina. Rad na izradi celovitog koncepta decentralizacije je prebačen na Savet Evrope I nemože trajati kraće od 6 do 9 meseci. Pri tome Štajnerovi saradnici vode dve akcije: prva, da se interetnički odnosi isključe iz problematike decentralizacije i druga, da se odbaci predlog iz Beograda kao navodno suprotan *Ustavnom okviru* i međunarodnim dokumentima. Pri tome Štajner sužava svoje kontakte s Beogradom na kontakte s Djindjicom isključujući sve druge nivoe. Inače, karakteristika je Štajnerove komunikacije da se ona odvija po modelu “zavadi, pa vladaj”. Naime, Štajner održava serije pojedinačnih kontakata, najčešće zatvorenog tipa, s kojih izdaje saopštenja s kojima se nertko drugi učesnice sastanka ne slažu. Tako i pred s Beogradom dogovorenim proširenjem UNMIK administracije i na Sevrnu Mitorvicu, Štajner održava navodno tajnu večeru sa svim albanskim vodjama i upoznaje ih s planom delovanja u severnoj Mitorvici. To naravno kod Srba pojačava ionako duboko nepoverenje i strahove. Kako bilo da bilo, činjenica je da, sada, Štajner ima jako malo političkog prostora za bilo koji uspešniji potez. Tzakođe, Albanci nemaju nikakav plan decenralizacije već insitiraju na prenosu funkcija I to pre svega ekonomskih. UNMIK se našao izmedju sve ekstremnijih zahteva i Albanca i Srba. Pri tome bi i jedni i drugi bili zadovoljni on ode. Medjutim, SB UN nepokazuje znake senzibilnosti za stvarno stanje na Kosovu i za stanje njegove misije dole. O tome svedoče ružičasti izveštaji Delegacije SB UN koja je krajem 2002 godine posetila Kosovo, Štajnerovi najnoviji izveštaj i zaključci SB UN po kojima se političko – bezbednosno stanje na Kosovu popravlja. Tako, oboje, Štajner i SBUN, podsiču opredeljenje lokalnih aktera da što je više moguće iskoriste iračku krizu i zaokupljenost SBUN i drugih u međunarodnoj zajednici, a s ciljem da na samom Kosovu i na ovom delu Balkana povećaju svoje šanse za ostvarivanje maksimalnih ciljeva. No, jedno je izvesno, tok događaja je takav da će SB UN za mesec – dva biti prinudjen da razmotri pitanje Štajnerove misije. Medjutim, pitanje je da li će se i tada naći odgovor na stari problem. Naime, mandat SPGS je toliko opšte definisan postojećim dokumentima da zahteva preciznije definisanje. To podrazumeva aktivnu saradnju Beograda i Prištine u pojašnjenju mandata i utvrđivanju neposrednijih zahteva to jest standrada za budući primenu Rezoulcije SBUN 1244. U tom cilju bila bi korisna jedna Konferencija ili Okrugli sto koji bi oraganizovao SB, a na kome bi učestvovali i predstavnici Kosova i Beograda. To bi imalo konsultativni značaj za SB UN, a obavezujući za Beograd i Prištinu

Vodje srpska zajednice na Kosovu, pre svega u strahu da će nezavisnost Kosova biti priznata bez njihovog učešća i to do kraja ove, 2003 godine, vuku sve rizičnije poteze. Pri tome, njihove strahove potrhanjuju nedelotvornost UNMIK – a, manipulacije Štajnera i posebno njegovi pokušaji da se severni deo Kosova, mimo opšteg okvir decentralizacije, stavi pod kontrolu UNMIK-a to jest integriše u potpunosti u Kosovo, a da se kasnije, kako Srbi govore, preda Albancima. Uz to neresavanje problema sigurnosti i slobode kretanja ljudi koji žive u enklavama, nenapredovanje procesa povratka raseljenih Srba i odusustvo, kod ogromne većine Srba na Kosovu, bilo kakve vizije boljeg života, zapošljavanja ili privatne poslovne inicijative. Takodje, stalni politički sukobi s Bogradom koji se odvija oko razlišutog shvatanja autnomnije delovanja srpskih vodja, a i nužne političke i logističke podrške Beograda. U ovaj kontekst spadaju i objektivno različiti položaji Srba koji žive na Severu Kosova u relativno kompaktnim i etnički, srpski homogenim naseljima i onih koji žive u drugim delovima Kosova gde su zaista svedini na status ugružene i izolovane manjine. Svakako i međusobni rivaliteti samih srpskih vodja, koji su neretko povezani s poslovnim i drugim privilegijama, igraju svoju ulogu.

Od novembra 2002 godine, na talasu pojačane nervoze i starhova za budućnost jača ugled i uticaj Srpskog nacionalnog Veća, koje, tada, uspeva da u svoj rad uključi preko 150 naselja u kojima žive Srbi, a na svo zasedanju 25 februara 2003 preko 300. Istovremeno, pada uticaj Koalicije *Povratak* na što su uticala dva razloga: prvo, slabost Skupštine i Vlade Kosova unutar koje albanska većina nije pokazala ozbiljniji napor za popravljjanje položaja Srba i, drugo, činjenica da su poslanici ove kolacije u polovini 2002 godine, napustili rad Skupštine Kosova. Sednica SNV, novembra 2002 godine, je ukazala i na pogoršavanje bezbednosne situacije na Kosovu, posebno na ponovno naoružavanje nekih delova bivše OVK, a i na sve radikalnije zahteve albanskih vodja kao i na nečinjene Šajnera i UNMIK-a da uspostave balans izmedju albanskih i srpskih zahteva. Tada su najavljeni i mere odgovora, medju kojima je bila i osnivanje Zajednice srpskih opština i opštinskih struktura KiM. U rad SNV bile su uključene sve relevantne srpske vodje s Kosova, osim Olivera Ivanovića, koji je blizak Čoviću i Momčila Trajkovića koji pokušava da se približi Djindjiću i koji je važan Premijeru zbog glasova podrške u Skupštini Srbiji gde je ovaj poslanik i predsednik Odbora za Kosovo. Ovu sednicu SNV su mnogi doživeli kao konačnu marigani-lazaciju Koalicije *Povratak*, a i Koordinacionog centra. Otuda je usledila Čovićeva akcija koja je dovela do odstavke Rade Trajkoviće šefa Koalicije i aktivnog člana SNV kao i povratak Koalicije u Skupštinu. Medjutim, svojim neslaženjem u Skupštini, kao i činjenicom da je na prvom zasedanju Suopštene kojem su ovi poslanici prisustvovali usvojena *Zajednička izjava o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova*, kao kasnijim neslaženjem poslanika Koalicije, njen ugled je potpuno potrošen i ona više nepredstavlja relevantnog predstavnika Srba s Kosova. Istovremeno, Beograd, posebno Čović, ali i medjuanrodna zajednica, naročito Štajner, oklevaju da prihvate saradnju s SNV, pribojavjući se dalje njegove radikalizacije pa i ponovnog uspostavljanja tzv. paralelnih struktura. Smenjivanjem Trajkovićeve, koja je bila neka vrsta mosta i usmerivača ekstremizma vodja sa severa Kosova, ona sam se priključuje njima u nastojanju da se preko SNV očuva u političkom životu, a da se obezbede bilo kakve garancije Srbima iz Centralnog Kosova u budućem raspletu odnosno pregovorima.

U tom pravcu, posebno važan događaj predstavlja sednica *Skupštine srpskih opština i opštinskih struktura KiM*, 25 februar 2003. godine, koja je usvojila *Deklaraciju o suverenitetu i teritorijalnom integritetu Srbije i državne zajednice SCG na prostoru Kosova i Metohije*. U *Deklaraciji* se posebno naglašava da ukoliko bilo ko pokuša da na delu državne zajednice SCG, uključujući Kosovo, uspostavi “drugu albansku državu na Balkanu” Zajdnica će pozvati Vladu Srbije i organe državne zajednice SCG da uspostave delotvorni suverenitet u “oblastima u kojima srpski narod odvajkada živi”. Usvojene su i *Smernice za dalji rad Zajednice srpskih opština i opštinskih struktura KiM*. U ovim smernica se traži povratak srpske vojske i policije; razoružavanje i rasformiranje Kosovskog zaštitnog korpus; zahteva šefu UNMIK i komandi KFOR da onemoguće da se teritorija Kosova koristi kao logistička podršku terorističkim aktima u regionu: decentralizacija i stvaranje samouprave srpskog naroda na Kosovu odnosno stvaranje srpskog entita; uspostavljanje tzv. Plavih puteva radi ostvarivanje slobode kretanja.

Intersantno je da je usvajanje ove deklaracije izazvalo veće rasprave nego *Zajednička izjava*, mada je izvesno da su instrumenti kojima raspolaže srpska zajednica na Kosovu mnogo ograničeniji od onih kojim raspolažu Skupština i Vlada Kosova odnosno albanska zajednica. Po svemu sudeći ovaj potez SNV može da ima različite posledice:

- prvo, ojačvanje pregovračke pozicije srpske zajednice na Kosovu i posebno SNV što vodilo ka decentralizaciji vlasti uključujući iregionalnu autonomiju severnog Kosova;

- drugo, federalizaciju Kosova i uspostavljanje dva entita: srpskog i albanskog;
- treće, podelu Kosova po liniji postojećih etničkih podela odnosno po granici reke Ibar.

Dakle, može se reći da je deo srpskog vodjstva ojačao svoje pregovaračke pozicije, ali da još uvek nije izvesno da je izbegnut visok rizik da se ovaj akt protumači kao neuvažavanje međunarodne misije i da bude upotrebljen od strane eksternih Albanaca za proširivanje demonstracija i na sever Kosova čak i za odpočinjanje oružanih akcija za koje već nekoliko meseci postoje najave i pripreme. Problem je u tome što srpske vodje koje stoje iza ove Deklaracije nemaju nikakv uticaj na ponašanje Albanaca, što su slabe veze s UNMIK-om i što je nedovoljan uticaj na Beograd, a što su podložni manipulacijama pojedinim od beogradskih centara. Dakle, najgore bi moglo da se desi ukoliko Štajner nastavi da ignoriše snagu SNV i zahteve srpske zajednice za decentralizacijom i nacionalnim samoorganizovanjem, ukoliko se od strane međunarodne zajednice ove srpske vodje izoluju umesto da se uključe u komunikaciju i odgovornost za buduće događaje i ukoliko se Beograd bude odnosi prema njima isključivo iz optike beogradskih sukoba za prevlast.

Što se tiče političkog vodjstva u Beogradu ono nastavlja Miloševićevu politiku manipulacije, odnosno još uvek nije naučena lekcija da kosovski problem nadilazi okvire bilo koje partijske politike i bilo čije manipulacije. To je državno i nacionalno pitanje prvoga reda, a u njegovom temelju je realistički društveni sukob oko statusa Albanaca i Srba na Kosovu i kontrole nad teritorijom Kosova.

Nacionalistička elita Srbije, koja je još uvek uticajna u javnom životu Srbije, kao i Miloševićev režim, nastojali su da uspostavi direktnu kontrolu nad Kosovom vodeći sistematske kampanje marginalizacije i diskriminacije albanske manjine koja se, tokom 1998 – 1999 pretvorila u rat i etnocid nad Albancima. Kraj je pak bio u znaku etnocida nad Srbima i *de facto* gubljenja kontrole Beograda nad Kosovom. To je od Kosovo načinilo traumom srpskog nacionalizma i tamnu mrlju srpskog društva. U srpsko – albanskom sukobu, zbog velike međusobne distance i žestine međusobnog nasilja (ubijanja, silovanja, mučenja ljudi; rušenja i spaljivanja kuća; administrativnog zlostavljanja itd) biti “podnošljiva manjina” znači biti višestruko bročano sumanjene i sateran u teritorijalne enklave. Kako su se, sada i verovatno za duže vreme, Srbi našli u položaju “podnošljive manjine” predstoji im težak period samoorganizovanja i izgradnje sopstvenog, “paralelnog” civilnog društva, nebi li im se olakšala današnjica, a oni bolje pripremili za budućnost. Deo ovakve politike je i da se Srbi na Kosovu vide samo kao instrumenti, a ne kao politički partneri. Zapravo, Beograd nikada nije dozvoljavao nastanak autonomnog političkog vodjstva Srba na Kosovu niti njihovu političku samostalnost u političkom delovanju. To se potvrdilo i 2002 godine, kada je jedan deo ovog vodjstva (na primer, SNV, Rada Trajković i vodje Srba sa severa Kosova, naročito Marko Jakšić i Milan Ivanović) počeo da vodi samostlnu politiku, mada uz konsultovanje Beograda. Tada je pokušano, najpre, izolovanje Marka Jakšića, čak i u samoj njegovoj partiji odnosno DSS. Potom pokušaj diskreditacije i marginalizovanje Milana Ivanovića, preko sudjenja za nasilničko ponašanje prilikom protesta Srba i sukoba sa snagama Međunarodne policije. Na kraju, je Rada Trajković dovedena u okolnosti u kojima je podnela ostavku na mesto vodje Kolacije Povratak. Sa svoje strane samo političko vodjstvo Srba sa Kosova pokazuje nedovlunu zrelost i sposobnost za autonomno delovanje. Takodje, ne postoji, unutar srpske zajednice, korektivni faktori kakvi su organizacije civilnog društva, pre svega nevladine organizacije i sindikati. Srpska Pravoslavna Crkva odnosno Raško – Prizrenska eparhija pod upravom Valdike Artemija je aktivna na javnoj i političkoj sceni, a pri tome sledi načelo da je s narodom odnosno s onima koji imaju stvarnu podršku Srba s Kosova. Uostalom, predstavnici SPC su i u SNV, a Vladika je njegov Predsednik.

Početak ove godine, naročito u februaru, svojom inicijativom oko Kosova i žestokom marketinškom akcijom Premijer Djindjić je doprineo da pitanje Kosova postane jedno od najprisutnijih pitanja u javnosti Srbije. Pri tome se on pridržava pravila dramatizacije pitanje kako bi se na njega obratila pažnja. Tako se može reći da je pokrenu jednu efektanu, ali po njega i njegovu političku budućnost vrlo risakantnu inicijativu. Kao da je i računao s tim da će se zbog Iraka sva pažnja okrenuto od Balkana, a da će Albance upravo u to vreme nastojati i uspeti da učine puno toga da se približe clju: Nezavisno Kosovo! No, kako bilo da bilo prekinuto je dosadašnje odsustvo javnog raspravljanja, u Srbiji, o statusu Kosova, uključujući i njegovu nezavisnost. Inače odsustvo ovakve rasprave može se pripisati sledećim činocima:

- posle političkih promena od oktobra 2000 godine, nova vlast – DOS suočila se s brojnim problemima. Medju ovima su prioritetni bili: uspostavljanje kontrole nad aparatima vlasti; preraspodela političkog i društvenog uticaja, najpre, izmedju DOS i SPS, a potom, unutar samog DOS-a, izmedju Koštuničinog DSS i Djindjievog DS; međunarodno priznanje i obnova međunarodnih diplomatskih, političkih i ekonomsko - finansijskih odnosa; oružana pobuna Albanaca na Jugu Srbije koja se pretvorila u endemsku političku krizu sa još uvek pristunom mogućnošću oružanih sukoba, kao i odnosi izmedju Srbije i Crne Gore odnosno bezuspešno dvogodišnje nastojanje DOS – a da sačuva jedinu Miloševićev proizvod: SRJ;
- svojevrsni zamor javnosti Srbije od kosovskih tema i široko rasprostranjeno uverenje da je Kosovo “izgubljeno u ratu” i da se neće moći “reintegrirati” u Srbiju.

Najnovije, Djindjićevo otvaranje pitanje statusa Kosova, kao i nekoliko puta ranije, još uvek deluje kao incidentalno i “iznudjeno”. Iznudica se ogleda u stvarnom zakašnjenju i nečinjenju ozbiljnijih koraka ka rešavanju problema Kosova, s izuzetkom napora Koordinacionog centra da se izradom konkretne i pragmatične strategije decentralizacije i samouprave srpske zajednice opsesija teritorijalnim razgraničenjima ostavi u prošlosti, a da se Srbi i Srbija pripreme za sve mogućnosti, pa i za nezavisnost Kosova. Iznudica je proistekla i iz nervoze koje je od kraja novembra zahvatila Albance, Srbe na Kosovu, ali i Beograd, kao i pojedine diplomatske, vojno – obavestajne i druge krugove u pojedinim od evropskih prestonica. U jezgri nervoze je bila mali napredak na Kosovu i želja da se što bolje upotrebi, odnosno iskoristi zaokupljenost SAD ratom protiv Iraka ne bi li se pojačao uticaj na Kosovu i na Balkanu. Naravno, tu je i nasušna potreba da se pronadju najefikasnija sredstva što bržeg popravljjanja položaja samog Djindjića i njegove vlade u očima javnosti Srbije. Nije reč samo o pridobijanju simpatija i glasova ekstremnih nacionalističkih krugova, već i pokušaj da se skrene pažnja s loših rezultata Vladinih reformi i da se olakša Djindjićev uticaj na ustavne promene. Potom, Djindjić nastoji da namećući problem i predstavljajući sebe kao onoga ko ima jasnu strategiju, uticaj na lokalne Srbe i ko može da reši problem odnosno da pregovora s Prištinom i međunarodnom zajednicom oko Kosova. Dakle, trebalo bi, po planovima Djindjića, da on postane centralna figura Srbije i da kao takav bude prihvaćen od međunarodne zajednice. Tome posebno služe njegove teze o povratku srpske vojske i policije na Kosovo kao i teza o etničkoj podeli. Međutim, najnovijim stavom da bi pitanje trebalo rešiti tako što bi se Kosovo federalizovalo i bilo sastavljeno od dva entiteta, srpskog i albanskog, Djindjić se vratio na koncept koji je pre dve godine zagovarao krug oko Čosća i sam Čović. Inače, ovaj koncept je i Čović, barem javno, napustio kad se suočio sa odbijanjima iz međunarodne zajednice. Međutim Djindjić ne uvažava negativne reakcije iz sveta i učvrđuje nepoverenje međunarodne zajednice, posebno US i Velike Britanije prema njegovoj politici. Time po svemu sudeći, Djindjić sužava sebi manevarski prostor. Time je i

pre nego što je uspeo da razvije celovitu strategiju došao u situaciju da mora da menja definisani cilj.

No, kako bilo da bilo, dobro je što je tema ponovo u javnosti. Time je ojačan uticaj, inače do sada marginalnih zagovornika politike “aktivnog uključivanja u pregovarački proces”. Da podsetim, do sada su takvo opredeljivanje ispoljili Predsednik Koštunica i Ministar Svilanović nudeći direktne razgovore Rugovi i zagovarajući regionalnu konferenciju o saradnji i bezbednosti na Balkanu. Potom, potom ukupno delovanje potpredsednika Vlade Čović, koji između ostalog, zajedno s drugim potpredsednikom Mihajlovićem, krajem 2002 godine, u Lucernu, hrabro ulazi u preliminarni razgovor s premijerom Redžepijem o mnogim pitanjima koja zaista muče građane Kosova i Srbije (pitanje opovratka i priznavanja dokumenata, sloboda kretanja vlasnika kosovskih odnosno UNMIK dokumenata kroz Srbiju itd). U javnosti, više međunarodnoj nego domaćoj, je, još od maja 2000 godine, prisutno i predlog Foruma za etnicke odnose za održavanje *Regionalne mirovne konferencije o Kosovu*, koju bi sazvao Savet bezbednosti UN, a na kojoj bi se dogovorili regionalni okvir za mirovni proces i principi regulisanja statusa Kosova i njegovi odnosi sa Srbijom.

Nije sporno da o budućnosti valja pregovarati. Pregovaranje dolazi posle pažljivih priprema političara, diplomata odnosno pregovarača, ali, pre svega, javnosti. Razgovori i javne rasprave su najbolji način pripreme pregovaranja. Otuda bi Beograd morao, u dolazećem periodu, da pitanja Kosova zaista postavi u vrh svojih prioriteta. U tom cilju je potrebna strategija koje za sada još uvek nema. Da bi se do strategije došlo bilo bi korisno da se organizuje *Strateški okrugli sto o Kosovu* na kome bi, pored političara DOS-a i njema lojalnih eksperata i nevladinih organizacija, učestvovali i drugi predstavnici političkog života, civilnog društva i stručnjaci. Naravno, na njemu moraju biti zastupljeni i demokratski izabrani predstavnici srpske zajednice s Kosova, a to su članovi kolacije Povratak, odbornici lokalnih skupština izabrani 2002 godine, članovi Srpskog Nacionalnog Veća i udruženja privremeno raseljenih lica. Tako bi se ostvario širok društveni dogovor o ovom izuzetno teškom problemu i postigla podrška i mobilizacije javnosti bez čega nema izgleda na uspeh. Nema nikakve potrebe da se za ovim stalom nadju predstavnici SPS, JUL, SRS i SSJ. Oni su već pokazali sve što znaju!

Takodje, Vlada bi mogla da prione na izvršavanje svojih neizvršenih obaveza, počevši od pomoći srpskoj zajednici na Kosovu, preko pomoći raseljenim da se vrate na Kosovo, do reorganizacije Koordinacionog centra. Potrebno je da se uspostavi *Komitet za Kosovo*, koji bi bio u rangu ministarstva ili agencije, a čije članove bi imenovala Skupština Srbije, na usaglašeni predlog Predsednika Republike i Vlade Srbije. Ovo telo bi moralo da u sebe uključi predstavnike svih relevantnih segmenata srpskog društva i države, a prioritetan zadatak mu je koordinacija aktivnosti institucija Srbije, podrška i saradnja s političkim i građanskim vodjama srpske zajednice na Kosovu kao i saradnja s međunarodnom zajednicom, uključujući UNMIK. U tom cilju, nužna je veća i iskrenija saradnja Vlasti s organizacijama civilno društvo u Srbiji (sindikati, crkva, nevladine organizacije). Da bi se to ostavilo Vlada, a pogotovu njen Premijer su dužni da učine prvi korake ka izvinjenju i korektnom, demokratskom društvu primerenog odnosa prema civilnom društvu i javnosti. Umesto autoritarne lakoće vladanja “građanima podobnim”, Vlada mora da se pomiri s političkom autonomijom vodjstva srpske zajednice, kao i da podrži jačanje civilnog društva unutar srpske zajednice na Kosovu.

Ukoliko odista želi da aktivno učestvuje u raspravama o statusu Kosova, koje se već uveliko odvijaju, Beograd bi trebalo da nadvlada frustraciju Rambujea i Dejtona i da se okrene priprema za *Okvirnu međunarodnu (regionalnu) konferenciju o stabilizaciji, razvoju i statusu*

Kosova. Za tu dolazeću priliku trebalo bi prepremiti odgovore koji uvažavaju sledeće principe:

- postojeće granice na Balkanu ne mogu se menjati silom, već svestranim mirni dogovorom,
- dobrosusedska saradnja,
- garantovana puna sloboda kretanja ljudi, ideja, roba i kapitala,
- standardizacija s EU merlima i regionalna harmonizacija carina, administrativnih pavila u oblastima od značaja za regionalnu saradnju, naročito za saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma,
- regionalna sradanja je put uključivanja država Regiona, te i Srbije u NATO i EU.

Danas, posmatrano u izloženom okviru, pobednosna formula za Srbe i Srbiju u vrtlogu kosovske krize glasi: *Teritorija za razvoj!* Tada za rešavanje statusa Kosovo ima, najmanje, tri odgovora:

- Produžavanje sadašnjeg "privremenog statusa" za još 10 do 15 godina,
- Kosovo se priključuje, u statusu republike, Savezu Srbije i Crne Gore, i
- proglašenje nezavisnosti Kosovo u sadašnjem ili mirno dogovorom izmenjenom teritorijalnom okviru.

Ono što ukazuje i elemente optimizma da bi 2003 godine mogao da otpočne mirovni proces, jeste da se, u Srbiji, više ne mogu izbegavati, ma kako to želeli njeni vladari, ustavne i zakonodavne reforme, izgradnja demokratskih institucija i procedura. Ovaj proces je povezano s uspotavljanjem novih odnosa između Crne Gore i Srbije i s rešavanjem pitanja Kosova. Recimo otvoreno: DOS je u dvanaestoj godini Miloševićeve vladavine! Ove godine će se sadašnji vladari Srbije rastati od Miloševićevih institucija i opasne lakoće življenja u "brzim rešenjima" ili će uskoro praviti društvo Miloševiću tamo negde, izvan politike. Poučeni iskustvom Miloševićeve zloupotrebe Kosova da vanustavnim putem promeni ustav Srbije i nametne svoju sve vladu, sa sigurnošću se može reći da se to neće ponoviti. To što je Kosovo izvan neposredne kontrole Beograda pojačava odgovornost vlasti Srbije da se izdigne iznad frustracija. Ukoliko Djindjić i njegova vlada uspeju u tome Srbija bi se načajno približila novoj strategiji za Kosovo. Dakle, ukoliko se Djindjive inicijative o rešavanju statusa Kosova stave u insitucionalne tokove biće bolje i po Srbiju i po Kosovu, a i po Djindjića i njegovu vladu.

Jug Srbije, unutar koga je Bujanovac vruća tačka. Najnoviji oružani incidenti i ubistva policijaca kao i masovne albanske demonstracije imaju, kako je već rečeno, veze s stanjem na Kosovu i kretanjima unutar čitavog albanskog pokreta, koji sve više poprima karakteristike panalbanskom pokreta unutar koga se Kosovo pojavljuje kao centar okupljanja kome, u ovoj fazi, treba priključiti Iliriju i Dukadjin odnosno Zapadnu Makedoniju i Jug Srbije. Ali to ukazuje i na neke nepovoljne činioce unutar sam Srbije i na samom Jugu Srbije. Dakle može se oceniti sledeće:

- političko stanje na Jugu Srbije je loše, a preuzete mere nedovoljne, pa i neadekvatne, i
- drugo, umesto birokratske samodovoljnosti i političke isključivosti potrebna je puna mobilizaciju javnosti i široka saradnja s svima koji žele da se problemi rešavaju, pre nego što eskaliraju u nove sukobe.

Sigurno je da je veliki uspeh postignut kada su, 2002 godine, posle skoro godinu trajanja, zaustavljeni oružani sukobi i da to predstavlja primer dobre prakse delovanja Vladinih organa, posebno Vojske Jugoslavije, Policije i, naravno, Koordinacionog tela, kao i da to ne bi bilo moguće bez saradnje s albanskim vodjama i međunarodnom zajednicom, per svega NATO i OEBS. Sigurno je i da bez napredovanja u uspostavljanju poverenja medju Srbima i Albancima na jugu Srbije, neće biti napredka u osiguravanju mira, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, kao i u integraciji Albanaca u državni, društveni i javni života.

Glavni problemi se ogledaju u političkoj sferi i to u sledećem:

- kašnjenje s merama uvođenja Albanaca u institucije lokalne i republičke vlasti;
- loš rad na unutrašnjoj demokratizaciji lokalnog političkog života, srpskih i albanskih političkih organizacija
- nerazvijenost civilnog sektora i neoslanjanje vlasti Beograda na saradnju s ovim.

Zapravo, moglo bi se oceniti da je politički neodgovorno ponašanje DOS i Vlasti, koji su se, ne samo u Bujanovcu, previše oslonili na "preletače" odnosno na političare iz bivšeg režima koji su iz SPS, JUL i drugih partija prešli u partije DOS-a. Uz to nema saradnje s građanskim pokretima kakav je *Otpor* ili s demokratski orijentisanim nevladinim organizacijama donosono s onim koji su aktivno učestvovali u izazivanju krize i dugodišnjoj osinoj vladavini Srbijom kao i u marginalizaciji albanske zajednice neće se daleko stići! To je lekcija koju očigledno DOS, a unutar njega posebno DS, nije naučio. Uostalom, to se pokazalo u dobo lokalnih izbora i neprihvatanje realnosti od strane pojedinih srpskih partijskih vodja, pre svega iz Djindjićeve Demokratske stranke, u Bujanovcu koji, uz očigledni pristanak njihovih vodjstava u Beogradu, i dalje, na stari način "obavljaju svoje dužnosti".

Kao što u stvaranju krizi na jugu Srbije nije bilo nevinih tako ih nema ni sada. Najpre, postavlja se pitanje zašto se, umesto javnog razgovora o dostignućima ali i slabostima delovanja Vlasti, albanskih vodja i predstavnika međunarodne zajednice, pre svih OEBS - a, u rešavanju krize na Jugu Srbije podstiče samohvalisanje. Zašto se prećutkuju i tolerišu ekstremističke akcije albanskih i srpskih političkih ličnosti i organizacije, donosono zašto se, sve do prvih atentata, OEBS uključuje u politiku zataškavanja, skrivanja istine i nedolovanja povodom, novogodišnjih i drugih najava albanskih esktermista da će 2003 godine konačno priključiti tzv. *Istočno Kosovo*, Kosovu. Zašto, stranke DOS -a, a per svega DS, ne reaguju na esktermizam njihovih lokalnih vodjstava, a pogotovo na ideje teritorijalnih i drugih razgraničenja po etničkoj liniji.

Čini se da je rešenje u tome da se radi na doradi *Plana* i *Programa Koordinacionog tela* i da se, tim povodom, organizuje svestrana javna rasprava o dostignućima, ograničenjima i nedostacima ovih. Ova rasprava bi mogla da pomogne u mobilizaciji javnosti na rešavanju problema na Jugu Srbije.

Neophodna je reorganizacija Koordinacionog tela, uključivanje u njegov rad albanskih kao i predstavnika civilnog društva (naročito, Srpska Pravoslavna Crkva, Islamska zajednica, nevladine organizacije i sindikati).

Pri tome se mora oimati u vidu da mnogi ciljevi tzv. *Čovićevog Plana* nisu niti mogu biti dostignuti zbog odsustva zakondavnih i institucionalnih reformi na nivo lokalnih zajednica, regiona i Republike. To, pored ustavnih promena, podrazumeva promene u zakonodavstvu o lokalnoj samoupravi, donošenje republičkog zakona o slobodama i pravima manjinskih

zajednica i njihovih pripadnika, stavljanje van snage brojnih diskriminacionih propisa a i nekih loših rešenja iz nedavno usvojenog Saveznog zakona o nacionalnim manjinama (na primer, o nacionalnim simbolima ili o izborima Nacionalnih veća preko elektora). Poseban problem predstavlja medjusobni rivalitet između Djindjića i Čovića koji dovodi do toga da nema pune sradnje i koordinacije, re i da Čović nastoji da iskoristi svoj uticaj na Jugu Srbije da parira trenutnoj Djindjićevoj inicijativi oko Kosova. Tako dok Djindjić govori o potrebu vraćanja vojske i policije na Kosovo, Čović neposredno angažuje policiju u hapšenje albanskih terorista koje, kasnije, sam Čović naziva kriminalcima. Sve u svemu, na primeru Juga Srbije se potvrđuje da se svako pitanje, u današnjoj Srbiji stavlja u okvire medjusobnih političkih obračuna u kojima Djindjić predvodi jednu stranu, a Koštunica i njegovi sledbenici, čine drugu stranu.

Beograd, 27 februar 2003